

OVERIJSSEL DENKT

OVER VEERKRACHT

Op 8 mei 2020 heeft Natuur en Milieu Overijssel ruim 13.000 mensen uit haar het netwerk aangeschreven met de vraag om mee te denken over veerkracht. Dit betrof mensen uit alle lagen van de samenleving, uit bedrijfsleven, landbouw, natuurorganisaties, buurtgroepen en overheden.

‘Sinds de uitbraak van het coronavirus staat ons leven volledig op z’n kop,’ werd er gesteld. ‘Duizenden mensen zijn door het virus getroffen, met vaak heel ernstige gevolgen.’

‘Deze situatie doet een beroep op onze veerkracht en ons aanpassingsvermogen.’

‘Graag horen we welke mogelijkheden jij ziet voor een meer duurzame en veerkrachtige economie.’

Hierop zijn veel reacties binnen gekomen, vaak inhoudelijk, uitgebreid en goed doordacht, van mensen met onderling zeer verschillende achtergronden. Daarbij wordt het thema in zijn volle breedte beschouwd, van sociaal tot ecologisch, van financieel tot natuur-inclusief. Een breed pallet aan ervaringen, suggesties, inzichten en wensen....

Onderstaand volgt het verslag van de reacties. Deze reacties geven, in hun samenhang, een goed beeld van hoe er wordt gedacht over veerkracht in onze samenleving en economie, en de mogelijkheden om deze te versterken.

Met aansluitend een korte reflectie op de impact hiervan op onze inzet en verantwoordelijkheid, als Natuur en Milieu Overijssel.

‘Deze situatie doet een beroep op onze veerkracht en ons aanpassingsvermogen.’

HET NIEUWE NORMAAL

Ons verzoek aan mensen om mee te denken vond plaats terwijl de lock-down nog in volle gang was. Niemand wist hoe lang die zou duren. Er werd gesproken van een ‘nieuw normaal’, maar hoe dat er uit zou zien was onduidelijk.

En dat is het nog steeds.

We weten niet of er een vaccin komt, en als dat er komt, hoe lang dat nog op zich laat wachten. En niemand weet hoe het virus zich de komende maanden zal ontwikkelen. Onderwijl dienen zich nieuwe problemen aan, zoals de extreme droogte van de afgelopen maanden.

De grote vraag is natuurlijk of de onderlinge solidariteit en veerkracht die mensen tijdens de coronacrisis aan de dag leggen, de toon zet voor de toekomst.

‘Het zou mooi zijn dat de veerkracht en flexibiliteit die nu te merken is, wordt omgezet naar iets wat blijvend is.’

Opmerkelijk is dat ook drie van de belangrijkste adviesorganen van de overheid, het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), Centraal Planbureau

(CPB) en Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) eind mei - tijdens het uitwerken van de reacties - in een brief aan het kabinet nadrukkelijk stellen dat een gezonde, veerkrachtige en duurzame samenleving ‘het nieuwe normaal’ zou moeten zijn:

‘Het doel kan niet een samenleving zijn waarin mensen altijd en overal 1,5 meter afstand tot elkaar moeten blijven houden. Dat is niet wat mensen willen en ze zien het zeker niet als een ‘nieuw normaal’.’ De planbureaus adviseren *“niet de nadruk te leggen op een noodzakelijke situatie voor de korte termijn, maar op het wenselijk langetermijnperspectief van een gezonde, veerkrachtige en duurzame samenleving”*.¹

Als Natuur en Milieu Overijssel voelen wij ons gesterkt door de aard van de reacties én de duidelijke stellingname van de planbureaus.

Het werk aan een duurzame en veerkrachtige economie is zo simpel niet. De reacties hier in Overijssel geven aan welke concrete thema’s men daarbij belangrijk vindt.

¹Aandachtspunten voor een herstelbeleid, Briefadvies Covid-19 Overleg Planbureaus, Advies Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP), Centraal Planbureau (CPB) en Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) aan kabinet, d.d. 28-5-2020

AANDACHT

‘Met aandacht komen we een heel eind,’ schrijft iemand. Waar een wil is, is een weg. Vaak komt gebrek aan veerkracht voort uit gemakzucht, hebzucht, de onwil om je aan te passen.

‘Alle processen waar mensen mee van doen hebben (maatschappelijk, politiek, economie, cultuur en natuur, enzovoort) beginnen met gedrag en mentaliteit.’

‘Wat we gewend zijn, geven we niet zo snel op. De meeste mensen houden ook niet direct van veranderen.’

‘Heel ingewikkeld is het eigenlijk niet, we zijn gewoon verwend. (Alles moet en wel nu).’

‘Met aandacht komen we een heel eind.’

Vanuit deze insteek komen veel mensen uit bij het belang van voorlichting en onderwijs.

‘Probeer de inwoners van Overijssel bij dit hele proces te betrekken door een slimme PR campagne op te zetten,’ wordt ons geadviseerd. *‘Dus: informeren over dit*

thema, de acties die je uitzet,, de uitdaging om mee te denken etc. Gebruik de bekende kanalen als TV Oost, lokale omroepen etc.’

‘Begin bij de basis. Leerlingen op school in lessen duidelijk maken dat hergebruik van spullen belangrijk is. De weggooi-maatschappij op de schop.’

‘Vanuit het onderwijs kunnen wij er aan bijdragen dat kinderen bewust worden van het klimaat, de inhoud van een circulaire economie en misschien ook wel het zelfvoorzienend en minder afhankelijk van het buitenland worden.’

Daarmee is echter niet alles gezegd. Mentaliteit is belangrijk, maar lang niet alles kan op individueel niveau worden opgelost. Het gaat er ook om hoe de samenleving als geheel is ingericht. Welke wetmatigheden daarbij gelden. Welke keuzes men kan maken, en ... tegen welke prijs.

KORTE KETENS

We leven in een global village waarin internationale samenwerking en grensoverstijgende transporten aan de orde van de dag zijn.

Deze samenwerking is veel waard, al was het maar – vandaag de dag – met betrekking tot kennis-uitwisseling en de ontwikkeling van nieuwe medicijnen.

‘Bedrijven en uitvinders die met innovaties en ontwikkelingen bezig zijn om ons leven toekomst bestendig te maken, dien volop (financieel) gesteund te worden. Ook de kennis die er al wereld wijd is, met elkaar delen.’

In tijden van spanning en problemen kan internationale afhankelijkheid onze veerkracht helaas ook enorm beperken. Veel productie van goederen is uitbesteed aan lage lonen landen. Doordat wij weinig ‘maak-industrie’ in eigen buurt hebben, konden wij moeilijk mondkapjes maken, om maar iets te noemen. We waren volledig afhankelijk van andere landen, die op dat moment vooral voor zichzelf moesten/wilden zorgen.

Die internationale afhankelijkheid is te ver doorgeschooten.

‘Ik heb onlangs een bril gekocht, Nederland design maar voor het kleurtje ging de bril naar Zuid-Korea, belachelijk.’

‘Wij hebben zelf een dierenspeciaalzaak, waar veel speelgoed voor hond en kat uit China geïmporteerd wordt. We zouden dat heel graag anders zien, maar het probleem zit er in, dat de klant er vaak te weinig geld

voor over heeft. Het speelgoed wat in Europa gemaakt wordt is vaak duurder, maar vaak ook beter van kwaliteit, dus dat gebruiken we als argument om op die manier hopelijk minder afhankelijk van China te worden.’

Zowel in het belang van duurzaamheid als van veerkracht is het zaak met kortere lijnen te gaan werken. Dicht bij huis, in eigen land of buurt, met aandacht voor de leefomgeving.

‘Een veerkrachtige toekomst begint bij het anders omgaan met land, als basis van ons bestaan. Als we duurzame energieopwekking, voedselproductie voor de korte keten, wonen in gemeenschappen en natuurbesteding combineren, kunnen we ècht duurzame ontwikkeling mogelijk maken.’

‘Werken, recreëren e.d. dicht bij huis.’

‘Zoveel mogelijk lokale duurzame producten kopen.’

‘Transportbewegingen beperken. Producten uit eigen omgeving gebruiken.’

Waar veel mensen hierbij de nadruk leggen op eigen buurt, denken anderen in continenten:

“Koop Nederlandse waar, dan helpen wij elkaar,” zou ik willen veranderen in: “Koop Europese waar, dan helpen wij elkaar.”

Voedsel is wellicht dé primaire levensbehoefte waar alle vraagstukken rond veerkracht, duurzaamheid en flexibiliteit heel tastbaar en concreet samen komen. Juist hier zijn korte ketens essentieel. Veel mensen pleiten voor lokaal, seizoensgebonden voedsel. Dat houdt in dat niet alles op ieder moment beschikbaar en betaalbaar is. De winst op het vlak van duurzaamheid en onafhankelijkheid maakt dat alleszins de moeite waard.

‘Streekproducten als groenten, fruit, aardappelen en vlees, kaas en eieren, zuivel rechtstreeks van boerderijwinkels/aanbieder/eigenaar. Brood van de bakkerij. Eten naar wat het aanbod op dat moment is. Anders wel met gedroogde producten. Deze levensstijl zet zich door in supermarkt boodschappen.’

‘Mijn advies zou zijn dat er meer bekendheid wordt gegeven waar je streekgebonden producten kunt kopen. Een lijst van boeren bv waar je aan huis producten kunt kopen. Of, zoals AH in Wijhe kort had, verkoop van eieren van een plaatselijke boer.’

‘Wat minder vlees eten (het hoeft echt niet elke dag).’

Diverse mensen zetten in op het zelf verbouwen van eten in moestuintjes of volkstuinen.

‘Ik zou inzetten op het permanent creëren van plekken voor volkstuintjes! Naar mijn mening zorgen volkstuinen voor sociale cohesie, educatie, meer biodiversiteit (als biologisch wordt getuinierd) en ontspanning. De tuin borgt al dat er een zekere afstand tussen mensen is. Door meer ruimte te creëren voor moestuinen is naar mijn mening zowel mens als natuur gediend. Voorwaarde is wel dat bomen mogen worden geplant, in deze tijden van droogte is er beschutting nodig. Je kan moestuinen promoten door daar een documentaire over te maken die op NPO kan worden uitgezonden.’

‘Dat lijkt mij een onderwerp dat veel mensen aanspreekt. De kwekers en tuinbedrijven zijn vast en zeker met dit idee gediend (ikzelf heb dit jaar behoorlijk geïnvesteerd in zaden, kweekbakjes, aarde etc. via Hof van Twello, Tuinland Wilp en Dille en Kamille).’

‘Met dit moestuintje ben ik niet geheel afhankelijk van de industriële voedselproductielijnen. Wat groente betreft zal ik bijna helemaal zelfvoorzienend kunnen zijn.’

‘Streekproducten als groenten, fruit, aardappelen en vlees, kaas en eieren, zuivel rechtstreeks van boerderijwinkels/aanbieder/eigenaar.’

FLEXIBEL EN SOCIAAL

"It's the economy, stupid," is een beroemde uitspraak die aan de basis van de overwinning van Bill Clinton bij de Amerikaanse presidentsverkiezingen van 1992. Ze is sindsdien te pas en onpas geciteerd, omdat ze heel simpel en direct onder woorden brengt hoe bijna alles in de politiek draait om economie. Een duurzame, veerkrachtige samenleving heeft geen schijn van kans zonder een duurzame, veerkrachtige economie. En die economie is moeilijk bij te sturen.

'We zitten behoorlijk vast in een (economisch) systeem van meer, meer en nog meer.'

Veel van de reacties die wij binnenkregen tonen dat men zich hier goed bewust van is. Men wijst er op dat structuren soms heel star zijn, en het daardoor niet eenvoudig is om op nieuwe situaties in te spelen.

Een goed voorbeeld, dat in één van de reacties werd gegeven, is het – in deze tijd van corona zo belangrijke – feit dat mantelzorg en vrijwilligerswerk wel erg moeilijk wordt als hier geen (financiële) ruimte voor wordt vrijgehouden en/of vrijgemaakt. Veel mensen werken als tweeverdieners en kunnen daar ook niet zomaar mee ophouden.

Het besef is neergedaald dat mantelzorgverleners een vitale taak vervullen, die (als daad van veerkracht) ook bereid zijn in te springen als dat onverwacht nodig blijkt te zijn, maar de structuur van onze samenleving maakt het hen niet makkelijk. Dit kan anders.

'Meer waardering voor vrijwilligers en mantelzorgers door invoeren basisloon. Dus lobbyen en hopelijk invoeren van het basisloon.'

'Meer waardering voor vrijwilligers werk. De subsidies van Rijk, Provincie en Gemeente geven aan ondernemers/ondernemingen die hieraan een bijdrage leveren. Consumenten, werknemers, burgers bewust maken van dit andere perspectief en zo nodig daar hun gedrag op aanpassen/afstemmen. Wellicht een poging doen voor een nieuwe vorm van 'basisinkomen'. (Vgl. Spanje)'

Iemand anders wijst er op dat we aandacht moeten hebben voor de financiële situatie van landen die minder bezoekers zullen krijgen als we met ons allen besluiten minder te gaan vliegen. De economie in diverse, vooral armere landen is immers op toerisme ingesteld, en daar kun je niet zomaar aan voorbij gaan.

'Landen die afhankelijk zijn geworden van toerisme zullen op zoek moeten gaan naar andere vormen van inkomsten.'

Zo zal een flexibele, duurzame, veerkrachtige economie ook oog moeten hebben voor de sociale, of sociaal-economische ordening van onze samenleving. Een samenleving waarin financiële zaken samengaan met rechtvaardigheid en solidariteit.

'Een economie gericht op minder ongelijkheid in inkomen en vooral in kapitaal, wereldwijd en vooral ook binnen landen en regio's, dus ook in Overijssel.'

Een enkeling haakt in op bestaande initiatieven in Overijssel.

'De Twente Board (veel bedrijven) zet in op sociaal-economische structuurversterking. Daar zouden we vanaf nu altijd het criterium duurzaamheid aan moeten koppelen.'

NATUUR-INCLUSIVITEIT

'In moeilijke tijden leren we dat veerkracht ontzettend belangrijk is,' schreven wij in de mail waarin wij mensen vroegen met ons mee te denken. *'De natuur is daar een ster in: bijna altijd zijn er terugvalopties ingebouwd.'* Het leidt geen twijfel dat een duurzame en veerkrachtige economie oog heeft voor natuur.

Eenzijds dragen we een verantwoordelijkheid voor het behoud van biodiversiteit, ... *'Ruime natuurgebieden inrichten.'* ... anderzijds kunnen we ook gebruik maken van zogenaamde nature-based-solutions om het klimaatprobleem aan te pakken en de kwaliteit van onze leefomgeving te verbeteren.

'Aanplanten van bomen en struiken stimuleren. We moeten weer een groene long gaan opbouwen wereldwijd om het CO2-gehalte in onze atmosfeer terug te dringen.'

Opmerkelijk is dat veel mensen door en tijdens de corona-crisis het belang van natuurherstel weer scherper onder ogen zien. Niet alleen in Overijssel, maar in heel Europa.

"Europese burgers vragen om betere natuurbescherming," stelde de Eurocommissaris voor Milieu en Visserij, Sinkevicius, onlangs bij de presentatie van de nieuwe Europese biodiversiteitsstrategie. *"Als er iets is wat de afgelopen maanden ons hebben laten zien, dan is het hoe kwetsbaar onze samenlevingen zijn. We zijn onderdeel van de natuur en als we haar aan onze kant hebben, zijn we veerkrachtiger. We beschermen haar niet alleen omdat ze het waard is, maar ook voor ons eigen welzijn. Als we beginnen aan de wederopbouw na deze crisis moet natuur centraal staan."*

In de landbouw komen veel van de spanningen samen tussen onze huidige economie en de natuur. Hier is veel te winnen.

‘Het spreek van zelf dat geen verkeerde gewasbeschermingsmiddelen gebruikt moeten worden.’

‘De landbouw herstructureren naar biologisch en plant- en diervriendelijk. Pesticiden reserveren voor noodsituaties. Strokenteelt en groenbemesters bevorderen het overleven van alle soorten dieren.’

‘Europese burgers vragen om betere natuurbescherming.’

CIRCULARITEIT

Hoe je het ook wendt of keert, welke structuur je ook versterkt, in een wereld met zoveel mensen zullen we grenzen moeten stellen aan (over)consumptie en de wegwerpmentaliteit. Flink wat mensen vinden zich op over de onverschilligheid waarmee met eindige grondstoffen en spullen wordt omgegaan. Men heeft het over ‘de wegwerpmaatschappij’ die nodig geherstructureerd moet worden.

‘Overtollig voedsel mag niet worden weggegooid maar moet gratis worden verdeeld, en wat bedorven is, moet omgezet worden in energie.’

‘Voorgeprogrammeerde slijtage ontmoedigen door zeer lange garantieperioden verplicht te stellen, zelfs voor kleding.’

‘Ook het gebruik van bijvoorbeeld een heggenschaar die je twee keer per jaar gebruikt, leen hem uit in je buurt!’

Ook hier wordt meteen aangegeven welke bedrijven en instanties binnen Overijssel daar een goede rol in (kunnen) vervullen.

‘De ROVA en kringloopwinkels vind ik vooruitstrevend, misschien is met hen samen nog een stap te maken.’

Onder circulariteit valt ook de opwekking van duurzame energie – van zon of wind – die maakt dat er geen kolen, olie, gas en andere eindige en vervuillende grondstoffen meer moeten worden ingezet. Daarbij zullen we zorgvuldig moeten omgaan met de schaarse ruimte die ons ter beschikking staat.

‘Meervoudig grondgebruik van grond. Maak bij een zonneveld een bouwkoop met daarop kleinere en tijdelijke woningen die autarkisch zijn en zelfvoorzienend in het energiegebruik.’

PRIJSBELEID

Wij begonnen dit verslag met het belang van aandacht. ‘Waar een wil is, is een weg,’ werd er gesteld, en door middel van voorlichting en educatie kan verandering worden gestimuleerd. Daarna werd gesproken van duurzame sociaal-economische structuurversterking als concreet handelingsperspectief.

Er zijn meer instrumenten waarmee de economie kan worden bijgestuurd. Naast de eerdergenoemde culturele insteek, met focus op aandacht, inspiratie, voorlichting en educatie, kan men onder meer inzetten op juridische en financiële instrumenten.

In de gezamenlijke zoektocht naar mogelijkheden om de duurzaamheid en veerkracht van onze economie te versterken wordt name het prijsbeleid erg belangrijk gevonden: het stelsel van waarde toekenning, belasting en bijdrage.

‘We leven ten koste van het milieu en ten koste van de leefbaarheid. De kosten van de stikstofdepositie, de CO2 lozingen, het pesticiden-gebruik, de geneesmiddelenresiduen enz. enz. dienen te verdisconteert worden in de prijs.’

Met het invoeren van de CO2 heffing voor de industrie is hier een begin mee gemaakt, maar op tal van andere gebieden is echt een wereld te winnen met een duurzaamheid en veerkracht gericht prijsbeleid.

‘Differentieer het BTW tarief op voeding: voedingsmiddelen die aantoonbaar bijdragen tot verhoging van biodiversiteit en vermindering van emissie, krijgen lage of geen BTW.’

'Hef CO2-tax, transporttax op importen. Tax opgebouwd uit de waarde van de goederen en de afstand waarover vervoerd wordt. Dat zou een meer lokale economie moeten bevorderen.'

Dit is niet alleen een zaak voor overheden en belastingen. Ook de consument zal hier zijn of haar verantwoordelijkheid in moeten nemen.

'Naar mijn idee is het grootste probleem dat consumenten niet genoeg geld over hebben voor biologische en lokale producten.'

'In een veerkrachtige economie krijgt een producent een eerlijke prijs voor zijn product. In deze tijd vragen we veel van onze Nederlandse boeren. (Goedkope) kaas, melk, yoghurt, eieren, vlees, ... maar daarbij vragen wij de boeren ook om een schone bodem, dus liever geen gif en (kunst)mest.'

We willen ook graag schoon water, en een schone lucht. We willen graag een mooi landschap, en schone energie, biodiversiteit, en kamperen op zijn erf. Al deze 'producten' zijn te leveren door de agrarische sector, die tenslotte half Nederland bezit, en sommigen doen dat ook. Ze ontvangen echter lang niet altijd de prijs die deze mooie producten waard zijn.'

DE GEZAMENLIJKE DENKRACHT

Ons verzoek aan mensen om mee te denken is geen vrijblijvende exercitie. De gezamenlijke denkracht van de burgerbeweging is veel waard, en de betrokkenheid die mensen tonen is echt indrukwekkend. Wij danken iedereen die met ons heeft meegedacht.

Soms lijkt het of de uitdagingen waar we voor gesteld zien, ons te groot is. De samenleving is niet maakbaar; er zijn zoveel verschillende hobbels op de weg en krachten in het spel. En er komt zoveel bij kijken!

Toch zien we dat het allemaal de goede kant op gaat. Zowel de klimaatverandering als het coronavirus hebben de samenleving met de neus op de feiten gedrukt en thema's als duurzaamheid en veerkracht worden steeds belangrijker. Al gaat het allemaal soms erg langzaam. Met vallen en opstaan.

Opvallend, en ook inspirerend, is dat uit veel reacties te midden van alle onzekerheden toch vertrouwen spreekt.

'Zou de wereld ten goede veranderen wat dat betreft na de corona crisis? Ik hoop het van harte.'

'We kunnen heel veel. Ook ons aanpassen als het echt moet.'

'Belangrijk is de rol van eerdere probleemsituaties: als je die uiteindelijk goed kon aanpakken en eventueel kon oplossen versterkt dat het vertrouwen dat je de nieuwe problemen ook weer aankunt. Dat geldt ook voor problemen die niet opgelost kunnen worden,

'In een veerkrachtige economie krijgt een producent een eerlijke prijs voor zijn product.'

alleen maar 'uitgehouden' kunnen worden. Zoals bij ernstige ziekte in je omgeving of nu de Coronasituatie. Als je weet dat je eerder ook kon doorleven met een ernstig verlies, daarmee kon leven, dat kun je er misschien op vertrouwen dat je dat nu ook weer kunt.'

Natuur en Milieu Overijssel zet zich in voor een voor een mooi en duurzaam Overijssel. Voor duurzame energie, mooie natuur en leven zonder verspilling van grondstoffen. Wij doen dat als samen met veel andere mensen, organisaties, overheden en bedrijven.

Veel van de punten die in dit verslag worden genoemd, raken aan ons werk. Zo is natuur en biodiversiteit al tijden één van onze speerpunten. Wij zetten in op duurzaamheidseducatie, de aanplant van bomen voor klimaat, op het realiseren van groene schoolpleinen, stadsgroen, groene uiterwaarden, ... Daarnaast behoren ook circulaire economie en klimaatbeleid met duurzame energie tot onze prioriteiten voor de komende jaren.

De huidige corona-crisis zet veel maatregelen onder druk. De economie heeft het zwaar, en herstel zal heel veel aandacht vragen. Tegelijkertijd biedt de corona-crisis, en de wederopbouw die daarop volgt, ook ruimte voor nieuwe accenten.

Het belang van veerkracht is daarbij onomstreden. Zeker ook met het oog op de inmiddels onvermijdelijke gevolgen van klimaatverandering en andere problemen die ons nog te wachten staan.

De opbouw van een meer duurzame en veerkrachtige samenleving, met een meer duurzame, veerkrachtige economie, hoort hoog op de agenda.

Samen voor een mooi en duurzaam Overijssel!

‘De opbouw van een meer duurzame en veerkrachtige samenleving hoort hoog op de agenda.’

Juni 2020,
Natuur en Milieu Overijssel

samen voor een mooi en duurzaam overijssel

natuur en milieu overijssel